

ANALÝZA VÝVOJE STRUKTURY ZAMĚSTNANOSTI V LESNICTVÍ OD POLOVINY MINULÉHO STOLETÍ AŽ PO SOUČASNOST

ANALYSIS OF STRUCTURE DEVELOPMENT OF EMPLOYMENT IN THE CZECH FORESTRY SECTOR FROM THE 1950s TO THE PRESENT

ALEXANDR FANTA ✉ - LUDĚK ŠIŠÁK

Česká zemědělská univerzita v Praze, Fakulta lesnická a dřevařská, Kamýcká 129, CZ - 165 21 Praha 6 - Suchbátka

✉ e-mail: alexandr.fanta@seznam.cz

ABSTRACT

The main purpose of the analysis is to monitor the composition of employment in forestry in relation to the main economic activities in the forest. The paper documents the impact of fundamental social changes after 1989, particularly the process of privatization of forests, on the employment structure. The analysis also defines the basic driving force that leads to the effective use of human labour in the process of forestry conversion and its management. As content analysis was the main method used, the results have been continuously consulted with the Czech Statistical Office. The development of employment in forestry can be divided into two periods: (i) 1948–1989, and (ii) 1990–present. Employment in both periods was affected mainly by acreage of forests, fields and technologies of logging and reforestation. In the second period it was mainly affected by privatization, greater pressure on the rationalization of work and particularly by outsourcing and workforce reduction.

Klíčová slova: lesnictví, privatizace, racionalizace, zaměstnanost, mzdy, Česká republika

Key words: forestry, privatization, rationalization, employment, wages, Czech Republic

ÚVOD

Zaměstnanost, kvantita a struktura pracovníků je jedním ze zásadních faktorů ovlivňujících vývoj a efektivnost lesního hospodářství. Přes tuto skutečnost je pracovní síla v lesním hospodářství České republiky vědecky zkoumána, na rozdíl od mnoha vyspělých zemí světa, pouze okrajově, a to především jako ekonomický nákladový faktor. Systematický vědecký výzkum problematiky lidských zdrojů v lesním hospodářství je v ČR značně podceňován. Negativní úlohu v tomto směru může hrát sezónnost práce a způsob využívání lidských zdrojů. V zahraničí je této problematice naopak věnována značná pozornost. Výsledkem je celá řada pozitivních výsledků a opatření od zvyšování efektivity a bezpečnosti práce, až po míru uspokojení z pracovní činnosti. Pracovní uspokojení je ve vyspělých zemích považováno za jeden z nejdůležitějších a často sledovaných aspektů (HARTEBRODT, CHITIOU 2014). Problematikou struktury zaměstnanosti, vzdělávání zaměstnanců, sezónnosti práce v lese z hlediska pracovníků se zabývá celá řada autorů již mnoho let (HULTKRANTZ 1991; SULLIVAN, GILLES 1989; WEBSTER 1977 a jiní).

Hlavním smyslem předložené analýzy je vyjádření vývoje struktury zaměstnanosti v lesním hospodářství ČR ve vztahu k hlavním ekonomickým činnostem v lese, které jsou podstatně ovlivňovány nejen poptávkou po struktuře produkce, ale rovněž technologiemi a širšími společenskými trendy. V dané souvislosti dokumentuje příspěvek rovněž vliv základních společenských změn po roce 1989, především proces restituce a privatizace lesních majetků na strukturu zaměstnanosti. Dále jsou definovány základní hybné síly, které vedou k efektivnímu využívání pracovní síly v procesu vývoje lesnictví a jeho řízení v ČR.

MATERIÁL A METODIKA

Základními podkladovými materiály pro zpracování analýzy byly statistické údaje Českého statistického úřadu (ČSÚ), Ministerstva zemědělství ČR a řada dalších dokumentů, které s uvedenou problematikou souvisí, včetně legislativních norem. Jako hlavní metoda byla použita obsahová analýza, jejíž výsledky byly průběžně konzultovány a řešeny ve spolupráci s ČSÚ. Důvodem byla skutečnost, že v případech dlouhodobých časových řad docházelo k variaci metodik při sběru dat, a to jak v rámci jedné, tak i v různých časových řadách. Důsledkem změn metodik sledování příslušných dat může být nekompatibilita vykazovaných údajů, kterou je nutno eliminovat.

Struktura zaměstnanosti v lesnictví odráží základní změny, které se od roku 1950 a následně po roce 1989 v této oblasti národního hospodářství staly. Celý vývoj zaměstnanosti v lesnictví lze rozdělit na dvě období: (1) od r. 1948 do r. 1989 a (2) od r. 1990 po současnost. Vlastní zaměstnanost je v obou obdobích ovlivněna především plochou lesů, možnostmi a reálnými objemy těžby dřeva a zalesňováním (obecně společenskou poptávkou po dříví a službách lesního hospodářství, dále ve spojitosti s používanými materiály a technologiemi). V období druhém k těmto vlivům přistupují i restituce a větší tlak na racionalizaci práce, především v důsledku využívání outsourcingu a snižování stavu zaměstnanců.

Základ pro restituční vývoj po roce 1989 lze nalézt již v druhé polovině 19. století, kdy došlo k postupnému rozprodeji státních lesů v důsledku špatné hospodářské situace rakousko-uherské monarchie. V tab. 1 je uvedena celková rozloha lesní půdy tak, jak se vyvíjela od roku 1790. Podle statistických údajů patřilo v roce 1910 rakouské monarchii na území Čech pouze 0,2% plochy lesů, šlechtě 29,5%, ostatním

soukromým držitelům 51,8%, obcím a městům patřilo 9,4%, církvím, družstvům a nadacím 9,1% lesní půdy. V roce 1918 převzala Československá republika na českém území 0,5% rozlohy lesů. V tab. 1 jsou uvedeny i počty pracovníků v lesnictví pro rok 1920. Až do této doby jsou údaje o počtu zaměstnanců v lesnictví sporadické. Za pozornost stojí rozdělení osob na příslušné a činné, čímž je míněno pracovní aktivní.

Dle statistických údajů z roku 1920 patřilo soukromým, držitelům 75,8% plochy lesů, 10% lesů bylo obecních, 7,9% církevních, ve vlastnictví státu bylo 3,6% a zbývajících 2,7% patřilo družstvům a nadacím. Přestože se podíl státní držby lesů podle údajů postupně zvyšoval na 18,3% v roce 1945, podíl soukromých lesů v tomto roce stále činil 58,1%. V roce 1945 došlo na základě dekretů prezidenta republiky k převedení majetků „Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů“, s výjimkou německých a maďarských antifašistů, pod národní správu. Tento proces byl dokončen vyhlášením znárodnění 28. října 1945. V roce 1947 proběhla podle zákona č. 142/1947 Sb. revize první pozemkové reformy z let 1919 až 1938 a následně podle zákona č. 143/1947 Sb. stát převzal 50 tisíc ha lesů hlubocké větve rodu Schwarzenbergů, které v roce 1949 podle zákona č. 279/1949 Sb., o finančním hospodaření národních výborů, zestátnil. Podle zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě, došlo ke změně ve velikosti zabírané půdy, jež se snížila na 50 ha. Půda, na které vlastníci nepracovali, a půda právnických osob byla vyvlastňována bez ohledu na výměru (KUKLÍK 2011). Proces zestátnění lesů pokračoval prakticky až do roku 1953 a v roce 1968 byly zestátněny lesy měst a obcí mimo Prahu, Brno, Písek a jiná vybraná města, a zestátněny lesy družstev a dalších subjektů, jako například šlechtitelských podniků. V roce 1990 představovaly lesy vlastněné státem již 95,8% lesní půdy. Následná postupná restituce a privatizace lesů po roce 1989 byla z 95% ukončena v roce 1994, kdy v restitučním jednání bylo ještě nevyřízeno 5% plochy lesů – viz Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky v roce 1994 (Zpráva 1994). Z údajů vyjadřujících vlastnické vztahy v lesích ČR k roku 2011 vyplývá, že 60% plochy lesů patřilo státu, 19% lesů bylo ve vlastnictví fyzických osob a 17% ve vlastnictví obcí a měst (Zpráva 2011).

Na rozdíl od předcházejícího vývoje vlastnictví lesů neexistují u nás v období do roku 1947, případně 1950 spolehlivé údaje o zaměstnanosti v lesích, či v jednotlivých letech příslušná data zcela chybí. To je způsobeno velkým podílem soukromé a další nestátní držby lesní půdy, neexistencí údajů v době protektorátu Čechy a Morava a nepřehlednou situací těsně po válce. Z tohoto důvodu jsou v tab. 2 prezentovány údaje o zaměstnanosti pouze pro období 1950–1999. V této tabulce je uveden výběr z dlouhodobých trendů vývoje celkové zaměstnanosti v lesnictví, počtu zaměstnanců a od roku 1993 i osob samostatně výdělečně činných ve vztahu k ploše obhospodařovaných lesů, těžbě dřeva a pěstební činnosti. V době centrálně řízeného hospodářství v letech 1948–1989 byl vývoj zaměstnanosti v lesnictví dán počtem zaměstnanců. Tento trend trval až do roku 1990, kdy započal proces restitucí majetku zkonfiskovaného po Únoru 1948. Restituce a privatizace části lesní půdy a současně větší tlak na racionalizaci práce ve státem vlastněných lesích vedl ke snižování počtu zaměstnanců v těchto organizacích. Manuální práci, především těžbu dřeva a pěstební činnost sezónního charakteru, státem zřízené firmy racionalizovaly systémem outsourcingu. Konečným dodavatelem těchto služeb se staly zejména osoby samostatně výdělečně činné.

Z tab. 2 je zřejmé, že po přelomovém roce 1990, kdy ještě fungovala centralistická struktura státních lesů, je celkový počet pracujících v lesním hospodářství roven počtu zaměstnanců. V letech následujících dochází k postupnému snižování celkového počtu osob pracujících v lesnictví, a to jak absolutně, tak i ve vztahu k celkové zaměstnanosti v České republice.

Další vývoj je zřejmý z tab. 3: od roku 2000 rychlým tempem klesá i počet zaměstnanců, zatímco relativní podíl osob samostatně výdě-

lečně činných, při minimálních absolutních výkyvech, stoupl z 16,6% v roce 1995 na 37,6% v roce 2011. V roce 1995 připadalo na jednu osobu samostatně výdělečně činnou cca 5 zaměstnanců, v roce 2011 již pouze cca 1,7 zaměstnanec. Zlomovým bodem je rok 2000.

Údaje sice svědčí o značných úsporách počtu pracovníků na straně vlastníků a správců lesních celků, v dané souvislosti by však byla třeba samostatná hlubší analýza mzdových a jiných provozních nákladů, a to i vzhledem k dalším skutečnostem vyplývajícím z tab. 3. Porovnáme-li trend vývoje zaměstnanosti s celkovou výměrou lesní půdy, těžbou dřeva a s pěstební činností, pak je zřejmé, že výměra lesní půdy postupně stoupala, těžba dřeva v dlouhodobém vývoji rovněž stoupala, s vrcholem v letech 2006 (17 678 tis. m³) a 2007 (18 508 tis. m³) v důsledku kalamity, zatímco bilance půdy, která byla určena k obnově, jak vyplývá z tab. 2 a 3, měla dlouhodobě klesající tendenci. Vlastní umělá obnova pak vykazuje ještě nižší hodnoty, zatímco na spotřebu práce ve vhodných podmínkách roste podstatně méně náročná a ekonomicky efektivnější přirozená obnova právě na úkor obnovy umělé.

Tab. 2 a 3 vychází z údajů tak, jak jsou jednotlivými organizacemi zabývajících se lesnickými činnostmi (avšak kromě nich mají i jiné činnosti) nahlašovány ČSÚ v oblasti práce a mzdy. Do statistiky se tak dostávají i zaměstnanci, kteří sice v takovéto organizaci pracují, avšak nezabývají se přímo lesnickou problematikou. Jde o podpůrné pracovní činnosti, mimo odvoz dříví, vykonávané řidiči nákladních aut, opraváři apod. Z tohoto důvodu bylo nutno získat data o pracovníčích, kteří přímo vykonávají činnosti spojené s prací v lese. V tab. 4 jsou uvedeny údaje pro kategorii zaměstnanců, a to od roku 2000 do současnosti. Jde pouze o zaměstnance, jelikož o ostatních pracovníčích, jako jsou především osoby samostatně výdělečně činné, nelze získat spolehlivé údaje týkající se jimi skutečně vykonávané práce. Tabulka je doplněna údaji o průměrné hrubé měsíční mzdě zaměstnanců jako fyzických osob, která má permanentně stoupající trend především u zaměstnanců státních lesů, přičemž vyšší úroveň mezd ve státním sektoru je zřejmě způsobena strukturou pracovníků (vyšší kvalifikací a pracovním zařazením).

Z tab. 5 je zřejmý dlouhodobý trend vývoje počtu pracovníků v lesnictví od roku 1920 a jeho podíl na celkovém počtu pracovníků v národním hospodářství ČR v souvislosti s výrobou, respektive s dodávkami dříví a těžbou dřeva. Pokud budeme akceptovat statistickou chybu, která vyplývá ze srovnání výroby dříví v roce 1920 a těžby dřeva od roku 1950, lze sestavit hrubý trend vývoje produktivity práce v oblasti těžby dřeva na jednoho pracovníka v lesnictví.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Tab. 2 a 3 potvrzuje strmý pokles počtu zaměstnanců v lesnických činnostech, a to především v soukromém sektoru u podniků poskytujících služby v lesním hospodářství a u lesních celků vlastněných soukromými či fyzickými osobami, případně obcemi a městy. Zajímavý je relativně pomalejší trend snižování počtu zaměstnanců ve státních podnicích, což je zřejmě způsobeno především jejich strukturou a pracovním postavením jako správců lesa. Největší pokles zaměstnanců (o více než 63%) je v kategorii manuálně pracujících, což na jedné straně svědčí o zvyšující se produktivitě práce nasazováním harvesterů, zalesňovacích strojů a další techniky, na straně druhé o stále intenzivnějším využívání osob samostatně výdělečně činných. Porovnáme-li tento vývoj s dalším ukazatelem, jako je těžba dřeva, která má za posledních 20 let mírně vzestupný trend, a zalesňováním, které naopak mělo snižující se trend, a to především v poslední dekádě (viz tab. 2 a 3), pak lze vyslovit domněnku, že vedle zvyšování produktivity práce nasazováním techniky jak v těžebních, tak v pěstebních činnostech, jde o substituci zaměstnanců technikou (živé práce prací zvěcnělou) s větší orientací na těžbu dřeva. Navíc je pro pěstební práce využívána méně kvalifikovaná pracovní síla.

Dalším ukazatelem, který dokumentuje vývoj zaměstnanosti v lesnictví, je průměrná hrubá mzda zaměstnanců jako fyzických osob. Za posledních 10 let docházelo ke stálému zvyšování mezd, což spolu se snižováním počtu zaměstnanců (viz tab. 4) svědčí o zvyšování produktivity práce. Zajímavý je rozdíl mezd mezi zaměstnanci celkem a zaměstnanci v podnicích státních lesů. Znamená to, že v soukromém

sektoru je nárůst jednotkových mezd pomalejší, za období 2000 až 2011 se zvedla mzda zaměstnanců celkem o 102%, ve státních podnicích o 116%. Tato skutečnost má zřejmě souvislost se strukturou a pracovními pozicemi zaměstnanců v lesnictví a se systémem outsourcingu, který státní organizace při obhospodařování lesních celků využívají. Vzhledem k tomu, že chybí příslušná data pro osoby samostatně

Tab. 1.

Historická výměra lesů od roku 1790 do roku 1920 a pracovníci v lesnictví v roce 1920
Area of forests between 1790 and 1920, and the forestry staff in 1920

	Výměra lesů/Area of forests [ha]				Pracovníci v roce 1920 ⁴⁾ / Forestry staff in 1920 ⁴⁾	
	1790 ¹⁾	1865/1885 ²⁾	1910 ³⁾	1920	Příslušní/ Dependent	Činní/ Active
Čechy/Bohemia	1 329 360	1 507 730	1 538 478	1 571 622	83 732	29 945
Morava/Moravia	515 280	555 524	623 481	642 842	36 590	12 786
Slezsko/Silesia	129 420	160 554	179 031	154 324	12 324	4 716
Celkem/Total	1 974 060	2 223 808	2 340 990	2 368 788	132 646	78 859

Zdroj/Source: NOŽIČKA 1957; AUERHAN 1925; ¹⁾Katastr Josefský/The Kaiser Josef Land Register; ²⁾Katastr stabilní/The Stable Land Register; ³⁾Katastr reambulovaný/The Newly Focused Land Register; ⁴⁾Počet pracovníků k 15. 2. 1921/The number of workers as of 15 February 1921

Tab. 2.

Vývoj struktury zaměstnanosti v lesnictví a základní ukazatele lesního hospodářství
Development of the employment structure in forestry and basic forestry indicators

		1950	1960	1970	1980	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Zaměstnanost v lesních činnostech ¹⁾ / Employment in forestry sector ¹⁾	Abs.	61450	62593	61751	51340	57700	45110	45965	47425	43323	43323	41773	40653
Podíl zaměstnanosti v lesnictví na celkové zaměstnanosti v ČR/ The share of employment in forest on total employment in the Czech Republic	%	1,532	1,407	1,254	1,008	1,069	0,900	0,907	0,930	0,845	0,851	0,835	0,831
Zaměstnanci v lesních činnostech ¹⁾ / Employees in forestry activities ¹⁾	Abs.	61450	62593	61751	51340	57700	38896	38942	39561	38225	35261	32697	32551
Podíl zaměstnanců v lesnictví na celkové zaměstnanosti v lesnictví/The share of forestry employees on total employment in forestry	%	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000	86,225	84,721	83,418	88,232	81,391	78,272	80,070
OSVČ ¹⁾ /Self-employed ¹⁾	Abs.	-	-	-	-	-	6214	7023	7864	8038	8062	9076	8102
Podíl OSVČ na zaměstnanosti v lesnictví celkem/ The share of self-employed on total employment in forestry	%	-	-	-	-	-	13,775	15,279	16,582	18,553	18,609	21,727	19,930
Podíl zaměstnanců na OSVČ/ The share of employees on the self- employed	na 1 OSVČ/ one self-employed to employees	-	-	-	-	-	6,259	5,545	5,031	4,756	4,374	3,603	4,018
Plocha lesů/Area of forests	tis. ha/ thsd. ha	2512	2581	2607	2624	2630	2629	2630	2630	2631	2632	2634	2634
Těžba/Logging	tis. m ³ / thsd. m ³	7449	8046	10178	13626	13332	10406	11950	12365	12584	13491	13991	14203
Obnova lesa/ Afforestation	ha	91060 ²⁾	75326	32219	32047	38870	34427	31793	33188	32429	26625	24887	23633

Zdroj/Source: FSÚ 1985; ČSÚ 2012

¹⁾dle klasifikace ČSÚ OKEČ a CZ NACE2/according to the classification of the Czech Statistical Office OKEČ a CZ NACE2; ²⁾pro rok 1951/for the year 1951

Tab. 3.

Vývoj struktury zaměstnanosti v lesnictví a základní ukazatele lesního hospodářství v letech 2000–2011
Development of the employment structure in forestry, and basic forestry indicators in 2000–2011

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Zaměstnanost v lesních činnostech ¹⁾ / Employment in forestry sector ¹⁾	Abs.	40385	37335	35728	34097	34389	33365	32821	30058	27830	29405	26831	26306
Podíl zaměstnanosti v lesnictví na celkové zaměstnanosti v ČR/ The share of employment in forest on total employment in the Czech Republic	%	0,832	0,769	0,727	0,703	0,710	0,679	0,664	0,596	0,539	0,584	0,530	0,519
Zaměstnanci v lesních činnostech ¹⁾ / Employees in forest activities ¹⁾	Abs.	29077	25495	24162	22362	22017	22002	21786	19951	20034	20747	16475	16428
Podíl zaměstnanců v lesnictví na celkové za- městnanosti v lesnictví/The share of forestry employees on total employment in forestry	%	72,000	68,287	67,628	65,583	64,023	65,943	66,378	66,375	71,987	70,556	61,483	62,450
OSVČ ¹⁾ /Self-employed ¹⁾	Abs.	11308	11840	11566	11735	11735	11363	11035	10107	7796	8658	10356	9878
Podíl OSVČ na zaměstnanosti v les- nictví celkem/The share of self-employed on total employment in forestry	%	28,000	31,713	32,372	34,417	34,124	34,057	33,622	33,625	28,013	29,443	38,517	37,550
Podíl zaměstnanců na OSVČ/The share of employees on the self-employed	na 1 OSVČ ²⁾	2,571	2,153	2,089	1,906	1,876	1,936	1,974	1,974	2,570	2,396	1,591	1,663
Plocha lesů/ Area of forests	tis. ha/ thsd. ha	2637	2639	2643	2644	2646	2647	2649	2651	2653	2655	2657	2660
Těžba/ Logging	tis. m ³ / thsd. m ³	14441	14374	14541	15140	15601	15511	17678	18508	16187	15502	16736	15381
Obnova lesa/ Afforestation	ha	20782	19061	17919	17662	19659	18924	20297	21932	24763	26008	26224	28114

Zdroj/Source: ČSÚ 2012

¹⁾dle klasifikace ČSÚ OKEČ a CZ NACE2/according to the classification of the Czech Statistical Office OKEČ a CZ NACE2; ²⁾one self-employed to employees

Tab. 4.

Průměrný evidenční počet zaměstnanců a mzdy v lesnictví
The average registered number of employees and wages in forestry

Rok/ Year	Zaměstnanci/Employees					Průměrná hrubá měsíční mzda (Kč/ zam. fyz. os.)/The average gross monthly salary (CZK/employee)	
	celkem fyz. osoby/natural persons in total	z toho ve státních podnicích/state employees	Státní – relativní podíl/Relative share of state employees [%]	celkem přepočtené osoby/re-calculated to for full-time jobs	z toho manuálně pracující/ manual workers	zaměstnanců celkem/ employees in total	z toho ve státních podnicích/only state employees
2000	32264	7508	23,271	30758	21210	10955	12210
2001	29804	7081	23,759	28437	19165	11554	13046
2002	26968	6680	24,770	25702	17324	12173	13650
2003	24893	6412	25,758	22782	15129	13039	14650
2004	23996	6053	25,225	22982	15009	13846	15524
2005	21835	5830	26,700	21069	13955	14876	17254
2006	20342	5698	28,011	19853	12488	16474	19314
2007	19398	5783	29,826	18811	11747	18183	21407
2008	17959	5850	32,574	17294	10321	18970	22361
2009	16041	5574	34,748	15532	9213	19856	23462
2010	15150	5130	33,861	14766	8625	21074	24923
2011	14138	4937	34,920	13820	7816	22154	26346

Zdroj/Source: ČSÚ 2012

Tab. 5.

Podíl výroby dřeva/těžby dřeva na jednoho pracovníka činného v lesnictví v ČR
The share of wood production/logging per one employee in the forestry of the Czech Republic

Rok/Year	Pracovníci v lesnictví/Workers in forestry	Pracovníci v národním hospodářství v tis./Workers in the national economy [thsd.]	Podíl pracovníků v lesnictví na celkovém počtu pracovníků v národním hospodářství/The share of workers in the forestry sector to the total number of workers in the national economy [%]	Výroba dřeva [tis. m ³] ¹⁾ /Production of wood [thsd. m ³]	Těžba dřeva v tis. m ³ /Logging [thsd. m ³]	Podíl těžby na jednoho pracovníka v lesnictví [m ³] ²⁾ /The share of production/logging per worker in forestry [m ³] ²⁾
1920	78 859	4 558	1,73	8 300	x ³⁾	105,6
1950	61 450 ⁴⁾	4 009 ⁴⁾	1,53	6 574	7 449	121,2
1990	57 700 ⁵⁾	4 924 ⁵⁾	1,07	12 828	13 332	231,1
2000	40 385 ⁵⁾	4 853 ⁵⁾	0,83	14 441	14 441	357,6
2011	26 306 ⁵⁾	5 072 ⁵⁾	0,52	15 381	15 381	584,7

Zdroj/Source: AUERHAN 1925; ČSÚ 1985

¹⁾od roku 1950 dodávky dříví/from 1950 the supply of wood; ²⁾v roce 1920 podíl výroby dřeva na jednoho pracovníka/in 1920, the proportion of wood production per employee; ³⁾pro rok 1920 nejsou dostupné údaje/for the year 1920 no data available; ⁴⁾FSÚ 1985/Federal Statistical Office 1985; ⁵⁾ČSÚ NACE2/Czech Statistical Office NACE2

výdělečně činné, nelze provést srovnání a následně hlubší analýzu při zahrnutí této kategorie pracovníků v lesnictví. Lze však porovnat kategorii zaměstnanců ve státních podnicích, které spravují 55 % lesní půdy, v nichž bylo v roce 2011 činných 35 % zaměstnanců (absolutně 4937), zatímco na zbývajících 40 % lesní půdy bylo činných 65 % zaměstnanců (absolutně 9201). Např. v roce 2000 vlastnil stát 63,1 % lesní půdy. V uvedeném roce byl podíl zaměstnanců 23 % z celkového stavu zaměstnanců (absolutně 7508 zaměstnanců), zatímco na zbývajících ploše 36,1 % pracovalo 77 % z celkového stavu zaměstnanců v lesnictví (absolutně 24 756 zaměstnanců).

Z uvedeného lze usuzovat, že hlavní podíl na snižování stavu zaměstnanců má soukromá, obecní a městská sféra vlastníků lesní půdy. Přes tento trend je stále vysoký stav zaměstnanců v soukromé sféře dán mimo jiné menší výměrou a roztržitostí lesních celků vzhledem k lesní půdě vlastněné státem.

Z tab. 5 je zřejmý výrazný nárůst množství vytěženého dřeva na jednoho pracovníka v lesnictví (ve všech pracovních pozicích od vedoucích a administrativních pracovníků až po pracovníky manuálně pracující). To rovněž svědčí o racionalizaci práce při těžbě dřeva, především nasazováním moderní těžební techniky. Jiná je situace v péstební činnosti, kde pro tyto práce je v současné době používána především nekvalifikovaná pracovní síla, mnohdy jen v dočasném pracovním poměru či v pracovním poměru jinak specifikovaném. Nejintenzivnější zalesňování bylo realizováno v 50. letech 20. stol., kdy byla průběžně ročně zalesňována půda o rozloze okolo 100 000 ha (Fsú 1985). Absolutně nejvíce zalesněné půdy bylo v roce 1954, a to 133 794 ha (Fsú 1985).

ZÁVĚR

Vývoj struktury zaměstnanosti v lesnictví doznal za posledních 60 let značných změn. Pro období do roku 1989 je typická relativně vysoká míra zaměstnanosti v tomto oboru, zatímco po roce 1989 dochází k postupnému snižování počtu osob zaměstnaných v lesnictví. Porovnáme-li rok 1950 s rokem 2011, pak v absolutních číslech se jedná o rozdíl 35 144 pracovníků, což představuje snížení o 57,191 % (viz tab. 2 a 3). Důležitou příčinou snižování stavu zaměstnanců od roku 1991 je změna struktury zaměstnanosti v lesnictví, a to dělením na zaměstnance ve státním sektoru a zaměstnance v soukromých a obecních lesích a firmách poskytujících služby v lesním hospodářství. Vedle těchto změn je velmi významnou příčinou i vznik kategorie osob

samostatně výdělečně činných, která se podstatným způsobem podílí na manuálních pracích v lesnictví.

Důležitým obecním aktivátorem vývoje struktury zaměstnanosti v lesnictví je proces restitucí a privatizace lesů po roce 1989. Struktura vlastnických vztahů k lesní půdě v roce 2011 odpovídá dle statistických údajů přibližně struktuře vlastnických vztahů v roce 1947, až na kategorii lesů v soukromém vlastnictví, kde podíl pouze soukromého sektoru (bez právnických osob, obecních a městských lesů, lesních družstev a společností a konečně bez lesů církevních a lesů ostatních náboženských společností) dosahoval 19,32 % (Zpráva 2011), zatímco v roce 1947 podíl ostatních soukromých lesů dosahoval pouze 12,2 % (Zpráva 1994). Přes uvedený stav vlastnictví lesů je v současné době v soukromé, obecní, městské, ale i další nestátní sféře zaměstnan poměrně vysoký počet pracovníků (viz tab. 5). Do nestátní sféry jsou, a to zcela logicky, zahrnuti i pracovníci soukromých firem poskytujících lesnické práce pro soukromý i státní sektor. Problém skutečného vztahu k lesnímu majetku a práce v lese by si zasloužil samostatnou hlubší analýzu, která by odpovědným způsobem mohla přinést podklady pro další řešení této situace.

Velmi zajímavé a inspirující jsou údaje z tab. 1 v části týkající se počtu zaměstnanců v roce 1920. Rozdělení na příslušné a činné nám dokumentuje vztah pracovníků a jejich rodin k lesu a k práci v lese. Zajímavý je i přístup státu, který tuto skutečnost oficiálně dokumentuje a zaznamenává a udává nám, kolik osob, především členů rodin, bylo závislých na práci v lese.

Srovnáme-li počet pracovníků v lese v roce 1920 se stavem v roce 2011, pak jejich počet v roce 2011 představuje 1/3 původního stavu z roku 1920, i když je třeba v úvahu brát problém metodické nejednotnosti a kompatibility vykazovaných údajů, zejména ve starších obdobích. Z dlouhodobého hlediska to dokumentuje používání techniky a racionalizace práce v lese. Tento argument podporuje i vývoj těžeb, které od roku 1950 průběžně rostou a v roce 2011 dosahují přibližně dvojnásobku v porovnání s rokem 1920. V porovnání na jednoho pracovníka v lesnictví pak těžba dosahuje zhruba šestinásobku. Největší nárůst produktivity práce lze vidět po roce 2000, kdy dochází k výrazné mechanizaci těžební činnosti v lesním hospodářství v České republice.

Z uvedených dlouhodobých trendů lze i nadále usuzovat na stálý pokles celkové zaměstnanosti v lesním hospodářství. Největší zdroj poklesu zaměstnanosti v příštích obdobích lze vidět v soukromě vlastněných lesích, kde je podíl zaměstnanců v poměru ke státním lesům stále

značně vysoký. Nasvědčuje tomu i trend snižování množství zaměstnanců v soukromé sféře, kde počty zaměstnanců mají zatím v poslední době největší roční úbytky. Přesto je v soukromé sféře zaměstnáno stále daleko více pracovníků než ve sféře státní, jak je uvedeno výše. Podíl na této skutečnosti mají i pracovníci soukromých firem poskytujících práce v lesním hospodářství.

Využití nejmodernější techniky v lesním hospodářství má z řady důvodů, například ekologických, místně přírodních, ale i ekonomických, své limity. Budoucí zdroj racionalizace v lesním hospodářství lze tak spatřovat v aplikaci nejmodernějších systémů řízení, jakým je například zavádění procesního intervalového řízení. Lidské zdroje v systému lesního hospodářství patří k základním prvkům, které lze i nadále zkvalitňovat, a zvyšovat tak efektivitu tohoto odvětví národního hospodářství.

Poděkování:

Příspěvek byl zpracován s podporou projektu NAZV č. QJ1220313 „Diferenciace intenzit a postupů hospodaření ve vztahu k zajištění biodiverzity lesa a ekonomické životaschopnosti lesního hospodářství“ a NAZV č. GJ1230330 „Stabilizace lesních ekosystémů vyváženým poměrem přirozené a umělé obnovy lesa“.

LITERATURA

- AUERHAN J. 1925. Statistická příručka republiky Československé. Praha, Bursík a Kohout: 850 s.
- ČSÚ časové řady. Česká republika od roku 1989 v číslech. [online]. [cit. 2013-04-15]. Dostupné na World Wide Web: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/casove_rady
- ČSÚ časové řady základních ukazatelů statistiky práce. [online]. [cit. 2013-04-15]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/3107-12>
- ČSÚ ediční plán NSF kapitola 3107 - TB0001PPS Zaměstnanost celkem (osoby). [online]. [cit. 2013-04-15]. Dostupné na World Wide Web: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.presmsocas>
- ČSÚ ediční plán NSF kapitola 3107 - TB0001ZPS Zaměstnanci (osoby). [online]. [cit. 2013-04-15]. Dostupné na World Wide Web: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.presmsocas>
- ČSÚ ediční plán NSF kapitola 3107 - TB0001SPS Sebezaměstnaní (osoby). [online]. [cit. 2013-04-15]. Dostupné na World Wide Web: <http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.presmsocas>
- ČSÚ evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy v ČR. [online]. [cit. 2013-04-15]. Dostupné na World Wide Web: http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/publ/3106-04-za_1_-4__ctvrtleti_2004
- ČSÚ historická ročenka národních účtů 1990 až 2010. Makroekonomické ukazatele národního hospodářství. [online]. [cit. 2013-04-15]. Dostupné na World Wide Web: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/5013-12-n_2012-02
- ČSÚ historická ročenka národních účtů 1990 až 2010. Počet pracovníků. [online]. [cit. 2013-03-22]. Dostupné na World Wide Web: [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/E50030B29B/\\$File/501312K0517.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/E50030B29B/$File/501312K0517.pdf)
- ČSÚ. 2012. Historie a současnost lesního a vodního hospodářství. Dlouhodobé časové řady. Praha, ČSÚ: 41 s.
- FSÚ. 1985. Historická statistická ročenka ČSSR. Praha, SNTL; FSÚ: 912 s.
- HARTEBRODT C., CHTIOUI Y. 2014. Balance impossible? Between customizing and comparability of employee satisfaction surveys (ESS). In: Adaptation in forestry management under changing framework conditions. International IUFRO Symposium 2014. [Proceedings]. 19–23 May, Sopron, Hungary. Baden-Württemberg, Forest Research Institute: 49–61.
- HULTKRANTZ L. 1991. Effects on employment and seasonal unemployment of subsidies to forestry in northern Sweden. *Scandinavian Journal of Forest Research*, 6: 243–251.
- KUKLÍK J. et al. 2011. Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století. Praha, Auditorium: 114 s.
- NOŽIČKA J. 1957. Přehled vývoje našich lesů. Praha, SZN: 459 s.
- SULLIVAN J., GILLES J.K. 1989. Cumulative employment effects on northern California's wood products industries from national forest timber harvest. *Forest Science*, 35 (3): 856–862.
- Zprávy 1994–2011. Zprávy o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky v roce 1994–2011. [online]. Praha, Ministerstvo zemědělství ČR. [cit. 2013-04-15]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.uhul.cz/ke-stazeni/informace-o-lese/zelene-zpravy-mze>
- WEBSTER H.H. 1977. Public forestry, employment, and education: appropriate directions in a difficult era. *Journal of Forestry*, 75: 125–127.

ANALYSIS OF STRUCTURE DEVELOPMENT OF EMPLOYMENT IN THE CZECH FORESTRY SECTOR FROM THE 1950s TO THE PRESENT

SUMMARY

Since 1920, the development of the structure of employment in the forestry sector has significantly changed, especially during the last 60 years (Tab. 1). Before 1989, there was a typically high level of employment, while after 1989 there has been gradual reduction in the workforce (see Tab. 2 and 3). Other decisive factors are changes in the composition of employment, and the emergence of the category of self-employed persons that is significantly involved in manual work in forestry. An important trigger for the rapid development of the composition of forestry employment has been the process of restitution and privatization of forest units since 1989. In 1920, the state owned only 3.6% of forests, in 1945 already 18.3%, but after 1948, the extensive expropriation of forests took place. Thus, in 1990, the state owned 95.8% of the forest land. Comparing the number of employees in the forest in 1920 with the status in 2011, the share of employees in 2011 reached 1/3 of its original state in the 1920; but timber harvest was two times higher in 2011 than in 1920. One of the most important reasons from the long-term point of view is the use of efficient technology and rationalization of working operations in forests. This argument is supported by the development of timber harvest, which has been growing continuously since 1950 (Tab. 5). The greatest increase can be seen after the year 2000 accompanied by significant development of logging operations in forestry of the Czech Republic (Tab. 3). In case that the above mentioned long-term trends will continue, we can expect a steady future decrease in overall employment in forestry. The most important source of the decline in employment in the coming years can be seen in privately owned forests, where the share of employees in relation to the state forests is still comparatively high. The use of the most modern techniques in forestry has a variety of reasons, such as environmental and local natural limits, as well as economic restraints. Future source of rationalization in the forestry can be found in the application of modern management systems. Human resources belong to the basic elements that will influence further enhancement of the economic efficiency of the forest sector as a part of the Czech national economy.